

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ З-ЗА КОРДОНУ В УКРАЇНУ, У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Слободянюк Олександра

Актуальність теми зумовлена необхідністю наукового осмислення потреб дітей, які повернулися з-за кордону в Україну, в умовах зростання масштабів повторної адаптації до українського освітнього, соціального та культурного середовища. Повернення таких дітей супроводжується не лише організаційними змінами, а й складними емоційними, комунікативними та навчальними викликами, що можуть впливати на їхнє самопочуття, рівень соціальної включеності та успішність у школі. У цьому контексті емпіричне дослідження їхніх потреб набуває особливого значення, оскільки дає змогу виявити найбільш уразливі сфери повторної адаптації, визначити ресурси підтримки та обґрунтувати напрями вдосконалення соціальної роботи з цією категорією дітей. Саме тому вивчення зазначеної проблеми є важливим як у науковому, так і в практичному вимірі.

Мета тези полягає в аналізі результатів емпіричного дослідження потреб дітей, які повернулися з-за кордону в Україну, та виявленні тих напрямів соціальної роботи, що є найбільш значущими для їхньої успішної повторної адаптації.

Повернення дітей в Україну після тривалого перебування за кордоном супроводжується складним процесом повторної адаптації, який охоплює емоційну, соціальну, комунікативну та освітню сфери. Для значної частини таких дітей повернення означає не просто зміну місця проживання, а необхідність заново вибудувувати повсякденне життя, відновлювати соціальні зв'язки, входити в інше шкільне середовище та долати наслідки тривалого перебування в іншій культурній і мовній реальності. У цьому контексті соціальна робота набуває особливого значення, оскільки саме вона покликана забезпечити виявлення потреб дітей, визначення найбільш уразливих сфер їхнього становища та організацію своєчасної підтримки.

Емпіричне дослідження було організоване на засадах поєднання кількісного і

якісного підходів, що дозволило розглянути проблему комплексно. Базу дослідження становили 50 дітей віком 11–17 років, які повернулися в Україну після перебування за кордоном, а також 6 соціальних працівників і соціальних педагогів, які мають практичний досвід роботи з такою категорією дітей. Для збору емпіричних даних було використано «Багатомірну шкалу сприйняття соціальної підтримки» [3], анкету «Сильні сторони і труднощі», авторську анкету з оцінки адаптаційних потреб дітей та напівструктуроване інтерв'ю з фахівцями. Такий інструментарій дав змогу одночасно зафіксувати суб'єктивне бачення дітей, особливості їхнього емоційного і поведінкового стану та професійні оцінки спеціалістів.

Результати, отримані за «Багатомірною шкалою сприйняття соціальної підтримки», засвідчили, що загальний рівень сприйнятої підтримки у дітей після повернення є помірним, але нерівномірним залежно від її джерела. Найвищі показники були зафіксовані за шкалою сімейної підтримки, що свідчить про провідну роль родини як основного ресурсу стабілізації та захищеності. Водночас найнижчі результати виявлено за шкалою дружньої підтримки, що вказує на труднощі у відновленні або побудові довірливих контактів з однолітками. Саме ця диспропорція між підтримкою з боку сім'ї та підтримкою з боку друзів є важливим показником уразливості дітей у сфері соціальної інтеграції.

Отримані дані дають підстави стверджувати, що після повернення діти насамперед спираються на родинне оточення, тоді як взаємини з ровесниками часто залишаються нестабільними або недостатньо сформованими. Це можна пояснити перерваними соціальними зв'язками, зміною класного колективу, потребою повторного входження у шкільне середовище та невпевненістю у власному місці серед однолітків. У контексті соціальної роботи такий результат є принципово важливим, оскільки він показує необхідність спрямування зусиль не лише на підтримку дитини в межах сім'ї, а й на відновлення її соціальної включеності в освітньому середовищі.

Результати, отримані за анкетною «Сильні сторони і труднощі», виявили, що

найбільш вираженими проблемами у досліджуваної групи є емоційні симптоми та труднощі у взаєминах з однолітками. Підвищені показники за шкалою емоційних симптомів свідчать про поширеність тривожності, внутрішньої напруги, вразливості, занепокоєння та емоційного виснаження. Ще більш вираженими виявилися труднощі у сфері міжособистісної взаємодії, що проявляються у почутті ізолюваності, відчуженості, невпевненості у спілкуванні та складності включення в учнівський колектив. Водночас рівень просоціальної поведінки залишився достатньо високим, що свідчить про збереження у дітей здатності до співпереживання, взаємодопомоги та конструктивної соціальної взаємодії.

Результати авторського анкетування дозволили конкретизувати зміст адаптаційних потреб дітей після повернення. Було встановлено, що однією з найпоширеніших проблем є освітні труднощі, пов'язані з прогалинами у знаннях, складністю опанування навчальної програми, зміною вимог та потребою адаптуватися до української системи освіти. Не менш суттєвими виявилися труднощі у встановленні дружніх зв'язків, нестача стабільних контактів, підвищений рівень стресу та неоднорідний рівень підтримки з боку педагогів. Така сукупність результатів показує, що адаптаційний процес після повернення не може бути зведений до одного виміру, а потребує цілісного супроводу, у якому поєднуються освітня, психологічна і соціальна підтримка.

Важливе значення для інтерпретації результатів мало напівструктуроване інтерв'ю з фахівцями соціальної сфери. Соціальні працівники та соціальні педагоги підтвердили, що повернення дітей в Україну супроводжується тривалим періодом повторної адаптації, який нерідко ускладнюється емоційною напругою, порушенням звичних контактів, невизначеністю, освітніми труднощами та складністю включення у класний колектив. На думку фахівців, найбільш ефективними формами допомоги є індивідуальні бесіди з дитиною, робота з батьками, адаптаційні заходи у класі, групові заняття на розвиток комунікації та взаємодія соціального педагога, психолога й

класного керівника. Водночас було виявлено і низку бар'єрів, серед яких нестача часу для індивідуального супроводу, обмеженість методичних ресурсів і недостатня узгодженість між різними суб'єктами підтримки.

Узагальнення результатів дає змогу стверджувати, що потреби дітей, які повернулися з-за кордону в Україну, мають виразно комплексний характер. Найбільш уразливими сферами виступають емоційне самопочуття, взаємини з однолітками, шкільна адаптація та рівень відчуття підтримки. Водночас сім'я залишається основним ресурсом стабілізації, а збережений потенціал до просоціальної поведінки створює важливу основу для подальшої соціально-педагогічної роботи. Саме тому ефективна соціальна робота з цією категорією дітей повинна будуватися не на фрагментарних заходах, а на принципах комплексності, індивідуалізації, раннього виявлення труднощів і міждисциплінарної взаємодії.

Отже, емпіричне дослідження потреб дітей, які повернулися з-за кордону в Україну, у контексті соціальної роботи засвідчило, що ця категорія дітей потребує системної, адресної і багатокомпонентної підтримки. Ефективність соціальної роботи в цьому напрямі залежить від здатності вчасно виявляти проблемні зони, бачити не лише труднощі, а й ресурси дитини, координувати зусилля сім'ї, школи і соціальних фахівців та створювати умови для поступового відновлення життєвої рівноваги. Саме такий підхід дозволяє розглядати соціальну роботу як ключовий механізм забезпечення безпечного і підтримувального повернення дитини до українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Заверико Н.В., Тимофєєнко К.І., Яшина О.М. Соціально-педагогічна адаптація внутрішньо переміщених та тимчасово переміщених українських дітей. *Теорія і практика педагогічних наук*. 2023. №4. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-4-16>.
2. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Мельник Ю. Б., Стадник А. В. Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки: метод. посіб. (укр. версія). Харків: ХОГОКЗ. 2023. 12 с. URL: <https://doi.org/10.26697/melnyk.stadnik.6.202>